

A POZITÍV PSZICHOLÓGIA ÉS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Bevezetés

A pozitív pszichológia és a büntetés-végrehajtás kapcsolódása első körben nem tűnik kézenfekvőnek. A két terület együttes tárgyalása jelenleg kevésbé kutatott, főként a büntetés-végrehajtás személyi állományát érintően.

Jelen tanulmány fókuszába a büntetés-végrehajtás területén dolgozó személyi állományt helyezem, akik általános mentálhigiénés állapota, pszichés jólléte nagymértékben hatással lehet a szervezeten belüli optimális működésre, a feladatok adekvát végrehajtására, egyúttal a büntetés-végrehajtás céljainak teljesülésére is.

A következőkben sorra veszem mindazokat a lehetséges kapcsolódási pontokat, melyek egy további kutatás keretében a két terület metszéspontjaiként szerepelhetnek.

Pozitív pszichológiai gondolatok

A pozitív pszichológia nevében hordozza célkitűzését, mely szerint a személyiség egészséges, pozitív működését, a személyes fejlődés lehetőségét, valamint a mindezek kibontakozásához szorosan kapcsolódó területeket állítja középpontjába.

A „jól működés” feltételeinek megfelelően tanulmányoz olyan pozitív vonásokat, mint a boldogság, az egészséges működés, a pszichológiai jóllét, a kreativitás, a bölcsesség, a spiritualitás és a bátorság².

A pozitív pszichológia nemcsak az egyének, hanem a közösségek jóllétére is fókuszál. A pszichés jóllétet elősegítő védőfaktorok azonosításán túl, azok személyiségjegyekben való megjelenését is szorgalmazza³.

Az erősségek vizsgálata mellett, nagy hangsúlyt fektet olyan személyiségbeli tényezőkre, melyek a stresszel és a mindennapi megterhelésekkel szemben protektív szerepet töltenek be. Ilyen védőfaktorok lehetnek a diszpozicionális optimizmus, a kontroll-hit, a kompetenciaérzés, a tanult leleményesség, a lelki edzettség, a konstruktív gondolkodás, az érzelmi- és spirituális intelligencia és a reziliencia⁴.

1 A szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Doktori Iskolájának 1. éves doktorandusza

2 Oláh A. (2004)

3 Seligman és Csíkszentmihályi (2000), id. Pikó B. (2004)

4 Kiss et al (2015)

A reziliencia fogalma az elmúlt években számos kutatás alapjául szolgált, amelyek azoknak a folyamatoknak az azonosítására koncentráltak, ahol a veszélyeztető szituáció ellenére pozitív alkalmazkodás és kedvező kimenetel történt. A reziliencia előtérbe kerülése a pozitív pszichológia ideológiáját erősítve, az egészséges fejlődés és a pozitív változás elősegítését célozza⁵.

Járai és munkatársai⁶ vizsgálata a Connor-Davidson Reziliencia kérdőív vonatkozásában megerősítette, hogy bizonyos személyiségjegyek – felelősségérzet, céltudatosság, leleményesség, önfogadás, empátia – szignifikánsan pozitív kapcsolatban állnak a rezilienciával. Ezek a személyiségjellemzők tehát védőfaktorokként tekinthetők, akár a sikeres alkalmazkodás, a pozitív megküzdés vagy a stressztényezőkkel szembeni ellenállás szempontjából. Vizsgálatukban a szorongás és a depresszió negatív kapcsolata a rezilienciával szintén megerősítést nyert.

Detréné⁷ kutatásában a védelmi területeken szolgálatot teljesítő, speciális igénybevételnek kitett hivatásos állomány pszichés jellemzőit vizsgálta a stresszrezisztencia és reziliencia vonatkozásában. A vizsgált állománynál kimutathatók voltak azon protektív faktorok, melyek a megfelelő pszichés állapot eléréséhez és fenntartásához elengedhetetlenek.

A büntetés-végrehajtás, mint munkakörnyezet

A büntetés-végrehajtás személyi állománya egy speciális környezeti feltételrendszerben végzi munkáját: a munkakörnyezet fizikai elszigeteltsége a társadalomtól, valamint a munka alanyaiként tekinthető fogvatartottak specifikus tényezői a munkavégzésnek.

Az állomány jelentős része tehát különböző súlyú bűncselekményt elkövetett, jogában korlátozott, személyi szabadságától megfosztott egyénnel, azok közvetlen vagy közvetett környezetében teljesíti szolgálati kötelezettségeit⁸. Mindez természetszerűleg hatással van a dolgozók általános és pszichés jóllétére egyaránt.

A szervezetten belül visszatérő elemként azonosítható a kiemelten magas munkaterhelés is, a büntetés-végrehajtás „veszélyes üzemének” sajátossága⁹. További nehezítő tényezőként jelennek meg a különböző szakmai szerepváltozások, melyek például a nevelői, pedagógiai irányvonaltól napjainkban a *büntetés-végrehajtási hivatalnokként* – reintegrációs tisztként – való működést várják el¹⁰.

Számos vizsgálat igazolta a börtönkörülmenyekben kimutatható stresszfaktorok jelenlétét¹¹, mely tényezők csökkenése aligha várható, azonban a stresszel való megküzdésre és a stresszhelyzetek adekvát kezelésére irányuló tréningek folyamatos érdeklődésre tartanak számot az állomány körében.

5 Masten, 2001, id. Ribiczey N. (2008)

6 Járai et al (2015)

7 Detréné U. N. (2015)

8 Módos T. (2003)

9 Hegyes A. (2003)

10 Forgács J. (2013)

11 Pl.: Biró M. (2009)

A személyi állomány képzését és fejlesztését célzó programok relevanciája megkérdőjelezhetetlen, ennek megfelelően kiemelt törekvésként jelenik meg a büntetés-végrehajtás feladatmeghatározásaiban.

Mindezek az intézkedések a pszichés jóllét elősegítése mellett az állománymegtartást is szolgálják. Rózsa¹² összefoglaló tanulmányában megerősítést nyert, hogy a büntetés-végrehajtás egyik aktuálisan megoldásra váró problémája, a magas pályaelhagyási arányszám, azaz a dolgozók munkahely iránti elkötelezettsége nagymértékben a munkahellyel való általános elégedettség függvénye is.

Mentálhigiénés állapotkép a büntetés-végrehajtásban

A büntetés-végrehajtás személyi állományát kiemelt figyelem övezi, az elmúlt években egyre nagyobb figyelmet kapott e terület: a „Büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatásról megjelent tanulmánykötet éppen ezeket a központi kérdéseket vizsgálja¹³.

Schuckertné¹⁴ tanulmányában a szervezet humán erő-fejlesztéseinek irányait ismerteti, kiemelve azt a tényt, hogy a reintegráció folyamatában szinte elválaszthatatlan egymástól a szociális munka, a pedagógiai és a pszichológiai aspektus.

Rózsa¹⁵ már említett kutatásában az általános elégedettség központi szerepét elemezte, személyes, társas és vállalati tényezőkkel való összefüggésekben.

Ezen eredményekhez kapcsolódott Hegedűs és Ivaskevics¹⁶ vizsgálata, akik a személyi állomány fogvatartottakkal kapcsolatos nézetei mellett a kommunikációs és motivációs eszköztár feltérképezését célozták. Az általuk készített interjúkban megfogalmazódik az az elvárás is, hogy a sikeres reintegráció érdekében a büntetés-végrehajtásban dolgozók testi-lelki jóllétének a támogatása kiemelten fontos.

Lehoczki és Szucsáki¹⁷ kutatásában az állomány mentálhigiénés állapotvizsgálatára került sor, amelyben a fogvatartottakkal és a bűnelkövetéssel kapcsolatos attitűdök mellett a stressz és a kiegészélemérésére helyezték a hangsúlyt. Eredményeikben megmutatkozik, hogy a kiegészé vezető kiváltó oka az énhatékonyság csökkenése, mely Biró¹⁸ egy korábbi kutatásában már figyelemfelkeltővé vált: kiemelt stresszfaktorként azonosítható tehát az egyén személyes hatékonyságának hiánya, a siker és a pozitív visszajelzés elmaradása.

A kompetencia érzése, a személyes hatékonyság mentálhigiénés jelentőségét a pozitív pszichológiai tanulmányok is bizonyítják: az egyéni kompetenciahit az elérendő célok és feladatok vonatkozásában játszik nagy szerepet, emellett a változtatási hajlandóság és a kitartás terén is élen jár¹⁹.

12 Rózsa S. (2015)

13 Csóti A. (2015)

14 Schuckertné Szabó Cs. (2012)

15 Rózsa S. (2015)

16 Hegedűs J., Ivaskevics K. (2016)

17 Lehoczki Á., Szucsáki M. (2017)

18 Biró M. (2009)

19 Kiss et al (2015)

A pozitív visszajelzések pedig a belső motiváció erősítésén keresztül járulnak hozzá a testi-lelki jóllét megőrzéséhez, mely kulcsfontosságú a hatékony munkavégzés szempontjából²⁰.

A hivatásos állománytagoknál egyre gyakrabban és a szolgálatteljesítési idő tekintetében mind korábban jelentkező kiegész egyaránt veszélyezteti a feladatok ellátását, a szomatikus és a pszichés egészséget is.

Az időszakos alkalmassági vizsgálatok nyomán, a kiegész és a magas vérnyomás kapcsolatát tanulmányozta Nagy²¹, aki összefoglalójában a fokozódó fizikai és pszichés terhelés következményeire irányítja a figyelmet.

Bár a kiegész és a stressztényezők szorongással való kapcsolatát számos kutatás vizsgálta²², a pszichés védőfaktorok, a rezilienciát erősítő személyiségtényezők átfogó vizsgálatára nem került sor hazánkban.

A büntetés-végrehajtás személyi állományának pszichés állapotával foglalkozó tanulmányok összefoglalásaként elmondható, hogy e speciális környezetben, speciális feladatokat ellátó populáció erőfeszítésekkel és ellentmondásokkal teli mindennapjai a pszichés ellenállóképesség fokozott szintjét igényli.

Szükségesnek látszik tehát tudományos kereteken belül megvizsgálni azon személyiségjellemzőket, melyek képesek ellensúlyozni a büntetés-végrehajtáson belül megjelenő veszélyeztető tényezőket, egyúttal hozzájárulnak a pozitív alkalmazkodás és a pszichés egyensúly eléréséhez.

Záró gondolatok

A tanulmányban két olyan terület együttes vizsgálatára vállalkoztam, melyek külön-külön jelentős szakirodalmi háttérrel és kutatási eredményekkel rendelkeznek, azonban kapcsolódási pontokkal és összefüggésekkel már kevésbé.

A releváns vizsgálatok és eredmények tárgyalása után kirajzolódni látszik azonban egy lehetséges közös irányvonala a pozitív pszichológia és a büntetés-végrehajtás kettősének: a pozitív pszichológia mondanivalójában a személyiség erősségeit hangsúlyozza, mely erősségekre kiemelten szükség van a büntetés-végrehajtás kétségkívül specifikus területén.

Érdeemes tehát további vizsgálódások alá vetni a büntetés-végrehajtás személyi állományát olyan szempontok szerint, melyek a személyiség fejlődési potenciáljainak irányát célozzák.

20 Fiáth T. (2015)

21 Nagy I. (2013)

22 Pl. Biró M. (2009); Lehoczki Á., Szucsáki M. (2017)

Felhasznált irodalom

- Biró Mónika (2009): A stressz és kiégés vizsgálata a büntetés-végrehajtási dolgozók körében. *Börtönügyi Szemle*, 28 (1) 11-30. o.
- Csóti András (szerk.) (2015): *Körletmozaikok 2015. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai.* BVOP, Budapest
- Detréné Urbán Nóra (2015): A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban. *Doktori értekezés, NKE Hadtudományi Kar*
- Fiáth Titanilla (2015): Szerepkonfliktusok és szervezeti problémák a büntetés-végrehajtásnál. In: Csóti, A. (szerk.): *Körletmozaikok 2015. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai.* BVOP, Budapest. 11-24.
- Forgács Judit (2013): Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés? *Börtönügyi Szemle*, 2. szám, 1-16. o.
- Gy. Kiss Enikő – Polyák Lilla (szerk.) (2012): *A személyiség pozitív erőforrásai. Egészség Rehabilitációs Füzetek II. A személyes és társas tényezők szerepe a rehabilitációs munkában.* Budapest, Origold és Társa Kiadó
- Hegedűs Judit, Ivaskevics Krisztián (2016): Büntetés-végrehajtási dolgozók nézetei a reintegrációról. *Alkalmazott Pszichológia Alapítvány folyóirata*, 4. szám, 71-92. o.
- Hegyes András (2003): A büntetés-végrehajtás személyzetének helyzete 1990-től napjainkig. *Börtönügyi Szemle*, 1. szám, 103-108. o.
- Járai Róbert – Vajda Dóra – Hargitai Rita – Nagy László – Csókási Krisztina – Kiss Enikő Csilla (2015): A Connor-Davidson Reziliencia Kérdőív 10 itemes változatának jellemzői. *Alkalmazott Pszichológia Alapítvány folyóirata*, 1. szám, 129-135. o.
- Lehoczki Ágnes – Szucsáki Melinda (2017): A kiégés és a fogvatartottakkal kapcsolatos attitűdök vizsgálata a büntetés-végrehajtás személyi állománya körében. *Börtönügyi Szemle*, 1. szám, 53-70. o.
- Módos Tamás (2003): A személyi állomány beállítódása a büntetés-végrehajtás rehabilitációs, nevelési feladataival kapcsolatban. *Börtönügyi Szemle*, 3. szám, 55-72. o.
- Nagy Imre (2013): A bv. intézetek hivatásos állományú tagjainál jelentkező burn-out szindróma és a hipertónia gyakoriságának összefüggései. *Börtönügyi Szemle*, 2. szám, 37-54. o.
- Oláh Attila (2004): Mi a pozitívuma a pozitív pszichológiának? *Iskolakultúra*, 11. szám, 39-47. o.
- Pikó Bettina (2004): A pozitív pszichológia missziója a modern társadalomban. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 5(2004)4, 289-299. o.
- Rózsa Sándor (2015): A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának kérdőíves vizsgálata. In: Csóti A. (szerk.): *Körletmozaikok 2015. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai.* BVOP, Budapest. 25-66.
- Ribiczey Nóra (2008): A rizikótényezőktől a protektív mechanizmusokig. *Alkalmazott Pszichológia X. évfolyam* 1-2. szám 161-171.o.
- Schuckertné Szabó Csilla (2012): Dialógus a büntetés-végrehajtás humán erő-fejlesztéséről – mint a szervezetfejlesztés lehetőségéről. *Börtönügyi Szemle*, 4. szám, 20-32. o.